

CONSIDERAȚII PRIVIND INSTAURAREA NOII ORDINI CONSTITUȚIONALE ÎN ROMÂNIA (I)

Author: Mircea CRISTE*

***Abstract:** On the 21st of December 1989, Romania was still having a Constitution established by Ceaușescu in 1965. It was a Marxist Constitution which proclaimed the Communist Party as the sole leading political force of the entire society and the Great National Assembly as the supreme institution of the state power. One day later in his escape Ceaușescu took this Constitution with him. Designed to protect a regime and a dictator, it was not able to outlive its creator.*

***Keywords:** Constitution, Communist Party, Institution, Regime.*

***JEL Classification:** K10*

La 21 decembrie 1989, România mai avea încă o Constituție, cea dată de Ceaușescu în 1965. Era o Constituție marxistă, care proclama Partidul Comunist ca fiind forța politică conducătoare a întregii societăți (art. 3), iar Marea Adunare Națională ca fiind organul suprem al puterii de stat (art. 4 alin. 3).

O zi mai târziu, în fuga sa, Ceaușescu lua cu el și această Constituție. Gândită pentru a apăra un regim și un dictator, ea nu a reușit să supraviețuiască autorului ei.

1. Răsturnarea ordinii constituționale prin revoluție¹

Declanșarea unei revoluții are loc, ca o condiție generală, atunci când Constituția nu mai reflectă nevoile și aspirațiile cetățenilor, ceea ce duce la ruperea contractului social. O altă condiție este aceea ca poporului să-i fie luat controlul asupra Constituției, ceea ce înseamnă că el nu mai are posibilitatea, nici direct, nici prin intermediul aleșilor săi (pe care nu-i mai controlează), de a modifica legea fundamentală sau de a o proteja împotriva abuzurilor guvernanților, mai ales în ceea ce privește drepturile fundamentale.

Revoluția reprezintă astfel mijlocul prin care se iese din domeniul dreptului pentru a ne situa în domeniul faptului, a forței care, distrugând vechea ordine constituțională, o înlocuiește cu una nouă².

* Dr., Associate Professor, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia, Romania.

¹ A se vedea și Mircea Criste, „Rolul revoluțiilor în schimbarea ordinii constituționale” *Analele Universității E. Murgu Reșița* nr. 1/1994, p. 69.

În derularea unei revoluții se disting trei etape: o *primă etapă* în care ordinea existentă și faptul revoluționar sunt într-un echilibru precar³, o a doua etapă în care revoluția învinge vechea ordine constituțională și o a treia etapă care corespunde instaurării noii ordini constituționale⁴.

Fără îndoială, o revoluție reprezintă un act anti-juridic pentru că ea nesocotește și încalcă regulile în vigoare la un moment dat⁵. Lupta dintre drept și fapt se situează pe planul legitimității, de care beneficiază primul și la care aspiră al doilea. În realitate, legitimitatea, ca și adevărul, este una și indivizibilă: ea fie aparține puterii în exercițiu, atunci când aceasta beneficiază „de o adeziune, dacă nu unanimă, cel puțin foarte majoritară din partea guvernaților”⁶, și prin urmare orice tentativă de răsturnare reprezintă o lovitură de stat ilegitimă, fie cei care dețin puterea au uzurpat-o, și atunci acțiunea împotriva acestei puteri își găsește legitimitatea într-un drept natural, rezistența la opresiune.

Într-un *al doilea timp*, pentru a proclama și păstra victoria, mișcarea revoluționară trece la demontarea structurilor aparținând vechii puteri, care ar putea constitui o piedică în calea afirmării noului regim. Constituția, chiar dacă nu este abrogată în mod expres, devine caducă, ca de altfel orice normă pe care s-a sprijinit regimul răsturnat. Totuși, rămân în vigoare dispozițiile constituționale care nu privesc organizarea și competențele puterilor publice, cum sunt regulile de drept administrativ și de drept penal compatibile cu alte regimuri⁷. Această a doua etapă, intermediară, în care vechea Constituție încetează să-și mai producă efectele, iar cea nouă încă nu a apărut, formează un interregnum constituțional⁸.

În fine, într-o *a treia etapă*, revoluția tinde să legalizeze acțiunea sa anterioară, creând noi reguli care vor consolida puterea cucerită. În acest moment revoluția demonstrează că misiunea sa nu este una doar negativistă, ci, dimpotrivă, ea este purtătoare de viitor⁹. Sfârșitul acestei etape este marcat de construirea unei noi Constituții, precedată sau nu de alte acte cu valoare constituțională.

Rămâne totuși de știut dacă, urmare unei revoluții populare, căderea regimului ilegitim, instaurat prin forță, are drept consecință revenirea deplină la Constituția anterioară, ca o aplicare particulară a principiului *quod nullum est nullum producit effectum*, sau dacă noua putere poate opta pentru adoptarea uneia noi - așa cum s-a

² Revoluția „contrazice orice explicație juridică pentru că refuzul dreptului existent nu numai că nu va antrena vreo sancțiune, dar chiar va fi la originea creării unui drept nou” (Pierre Pactet, *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, Paris, Masson, ed. a 11-a, 1992, p. 74).

³ A se vedea Pierre Pactet, *op. cit.*, p. 74.

⁴ Profesorul Drăganu distinge, de asemenea, trei etape în desfășurarea revoluției din decembrie 1989: etapa puterii revoluționare difuze, care se întinde până la adoptarea decretului nr. 2 din 27 decembrie, urmată de etapa puterii revoluționare organizată sub forma guvernământului de adunare și, după 18 martie 1990 când a fost adoptat decretul-lege nr. 92, de etapa legalizării revoluției (Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat elementar, vol. 1, București, Lumina LEX, 1998, pp. 390 și urm.).

⁵ „Mai mult, revoluția nu se mulțumește să abroge Constituția, ea răstoarnă întreaga ordine juridică a regimului precedent” (Charles Debbasch, Jacques Bourdon, Jean-Marie Pontier, Jean-Claude Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, ed. a 3-a, 1990, p.102).

⁶ A se vedea Pierre Pactet, *op. cit.*, p. 73.

⁷ „Se admite că dispozițiile de această natură care nu țin de Constituția înfrântă decât printr-o legătură absolut artificială, îi supraviețuiesc și nu cad odată cu ea. Ele sunt tratate ca legi ordinare, ceea ce sunt în fond, dar în același timp le raportăm la calitatea acesteia. Ele se desprind de Constituția în care au fost încadrate și din acest motiv rămân în vigoare” (A. Esmein, *Droit constitutionnel français et comparés*, tome 1, Paris, Sirey, 1921, p. 580).

⁸ A se vedea Charles Debbasch, Jacques Bourdon, Jean-Marie Pontier, Jean-Claude Ricci, *op. cit.*, p. 102.

⁹ A se vedea Pierre Pactet, *op. cit.*, p. 74.

întâmpilat după cel de al doilea război mondial în țări care au cunoscut regimuri totalitare -, soluție justificată prin aceea că poporul este titularul suveranității și că el are în orice moment dreptul de a-și da o nouă lege fundamentală. De altfel, este posibil ca vechea Constituție să nu fi fost aplicată o lungă perioadă de timp, iar în consecință dispozițiile sale, în întregime sau în parte, să nu mai fie actuale.

În ceea ce privește societatea românească, aceasta se găsea la sfârșitul anilor '80 sub dominația unui regim totalitar care făcea imposibilă orice evoluție în sensul unei democratizări și deschideri a sistemului. Revizuirea Constituției era monopolul legislativului (Marea Adunare Națională, care adopta amendamentele cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților, toți aleși ai partidului unic.

O asemenea situație făcea posibilă orice violare a drepturilor fundamentale¹⁰, cu atât mai mult cu cât Constituția din 1965 dispunea, de o manieră categorică, că „numai Marea Adunare Națională hotărăște asupra constituționalității legilor” (art. 43 pct. 14).

Devenise evident pentru toată lumea că o democratizare a societății nu mai era posibilă prin respectarea *legalității socialiste*, ci era necesară o acțiune în forță. În acest scop, mai multe scenarii au fost puse la punct înainte de decembrie 1989, dar toate au fost dejucate de Securitate. Totuși, nemulțumirile acumulate au provocat o teribilă mișcare populară care a izbucnit la 16 decembrie 1989 la Timișoara, propagându-se în mai puțin de o săptămână în toată țara și provocând căderea regimului lui Ceaușescu¹¹.

În fruntea acestei mișcări s-au așezat anumiți lideri *ad-hoc*, ieșiți din masa de manifestați, cărora li s-au alăturat unii dizidenți și chiar opozanți din interiorul Partidului Comunist. Aceștia au format un organ de conducere a mișcării, Frontul Salvării Naționale (F.S.N), care lua deciziile privind, pe de o parte, lupta cu forțele încă fidele *Conducătorului* (așa-numiții teroriști), iar pe de altă parte, reorganizarea puterii.

Într-o primă fază, acest organ a acționat ca un Guvern de fapt¹², reunind personalități democratice, aparent fără culoare politică. În primele cinci zile, nu era foarte ușor a spune care tabără va ieși învingătoare și de aceea, deși starea de urgență nu a fost în vigoare în această perioadă, puterea revoluționară a preferat să ia deciziile sale sub forma comunicatelor, care conțineau nu numai acte politice și apeluri către populație, dar și dispoziții juridice cu valoare constituțională.

Cel mai important dintre aceste comunicate a fost, fără îndoială, primul, care, afirmând că în urma evenimentelor din decembrie 1989 „se deschide o pagină nouă în viața politică și economică a României”¹³, făcea cunoscută voința de schimbare manifestată de F.S.N

Prin acest comunicat, în primul rând, au fost dizolvate vechile structuri de putere și create altele noi, controlate de Consiliul Frontului Salvării Naționale (C.F.S.N)¹⁴. De

¹⁰ În pofida dispozițiilor art. 36 din Constituția din 1965, potrivit căruia „dreptul de proprietate este ocrotit de lege”, nimic nu a împiedicat legislativul să voteze în 1974 legile nr. 58 și 59 care aducea serioase limitări exercițiului acestui drept, interzicând transmiterea proprietății funciare prin acte *inter vivos*.

¹¹ „Reprimarea își zădărnicește propriile scopuri: guvernele totalitariste sunt <<în pericol>> de a fi răsturnate violent în măsura în care recurg la reprimare ca mijloc de rezolvare a conflictului” (Ralf Dahrendorf, *Reflecții asupra Revoluției în Europa*, București, Humanitas, 1993, p. 18).

¹² A se vedea Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. 2, Cluj-Napoca, 1992, p. 216.

¹³ Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale, *Monitorul Oficial* nr. 1 din 22 decembrie 1989.

¹⁴ „Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale...”

asemenea, chiar dacă organul care deținea puterea supremă în stat, Marea Adunare Națională, nu a fost menționat în mod expres, nu putem concluziona decât că și el și-a încetat activitatea, deoarece era în intenția noii puteri de a dizolva *toate* structurile de putere ale regimului răsturnat. De altfel, în momentul în care, în procesul soților Ceaușescu dictatorul a invocat competența exclusivă a Marii Adunări Naționale de a-l judeca, i s-a răspuns că aceasta nu mai există.

În al doilea rând, comunicatul schița noile reguli constituționale. Unele dintre acestea priveau organizarea politică a noii societăți: abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ; organizarea de alegeri libere; separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unu sau, cel mult, două mandate¹⁵; schimbarea numelui țării în *România*.

Alte reguli vizau drepturile fundamentale: eliminarea dogmelor ideologice, respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii, precum și respectarea drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.

Acest prim comunicat al F.S.N prevedea, de asemenea, că un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat și făcea cunoscută și componența provizorie a Consiliului¹⁶.

Un al doilea comunicat¹⁷ a fost publicat pentru a anunța victoria forțelor revoluționare, chiar dacă se făcea simțită o anumită teamă, indusă de fragilitatea acesteia. Acest comunicat prevedea că vinovăția dictatorului și a foștilor săi lachei în fața istoriei și a legilor va fi stabilită de tribunale, care vor hotărî cu toată severitatea sancțiunile convenite pentru acțiunea de distrugere a țării.

De asemenea, armata a fost declarată ca singură în drept să dețină arme, unitățile Ministerului de Interne fiind integrate Ministerului Apărării Naționale. În ceea ce privea organele noilor structuri democratice, comunicatul dispunea că acestea trebuie să-și înceapă urgent activitatea de refacere a țării, subordonându-se Consiliului F.S.N și adoptând, împreună cu acesta, măsurile de ordin politic, social, administrativ și economic, necesare primelor etape ale reconstrucției.

În fine, al treilea și ultimul comunicat anunța că soții Ceaușescu au fost judecați, condamnați și executați de un tribunal militar extraordinar pentru crime grave săvârșite împotriva poporului român și a României.

Dispariția cuplului dictatorial semnifica victoria definitivă a noilor forțe, situația traducându-se, pe planul dreptului constituțional, prin sfârșitul perioadei în care hotărârile erau luate prin comunicate. Pentru profesorul Tudor Drăganu „zilele de 22-26 decembrie 1989 formează ceea ce s-ar putea numi foarte bine <<etapa puterii revoluționare difuze>> sau <<etapa guvernării prin comunicate>>¹⁸.

În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orașenești și comunale ale Frontului Salvării Naționale ca organe ale puterii locale”, Comunicatul..., *Monitorul Oficial* nr. 1 din 22 decembrie 1989, p. 1.

¹⁵ „Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață”, *idem*.

¹⁶ Comitetul de redactare a Constituției a fost ales șase luni mai târziu, iar o listă definitivă cu membrii Consiliului nu a mai fost publicată niciodată în *Monitorul Oficial*.

¹⁷ *Monitorul Oficial* din 25 decembrie 1989, pp. 1-2.

¹⁸ A se vedea Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat elementar, vol. 1, București, Lumina LEX, 1998, p. 392.

